

המכללה לביטחון לאומי
מחזור מ"ז, 2019-2020

קורס גישות ואסכולות במדע המדינה

מטלת סיכום קורס

בנושא: גישות ואסכולות ככלי לבחינת תופעת הגלובליזציה

מגיש: גל שקל

מנחה אקדמי: דר' דורון נבות

תוכן העניינים

מענה לשאלות הבאות :

- 3 .1 דיון בהבדלים בין מונח, המשגה ותופעה
- 4 .2 תיאור השוואתי של היצירות שבחרתי לנתח
- 6 .3 המשגת הגלובליזציה בספרו של נדב אייל
- 8 .4 ניתוח ביקורות על ספרו של נדב אייל
- 11 .5 אימוץ גישה מחקרית שונה.
- 14 רשימת מקורות

שאלה 1 : דיון בהבדלים בין מונח, המשגה ותופעה

מונח הוא מילה שהיא יחידה אחת מיני רבות בשפה המדוברת המורכבת מאותיות, המשמשת אותנו לשיחה או לכתיבה והיא בעלת משמעות. הפקת המשמעות או הפירוש למילה היא למעשה תהליך "ההמשגה", אנו ממשיגים את המילה, הופכים את המילה למושג, כלומר משייכים לו משמעות. המשמעות הניתנת למילה יכולה להיות סובייקטיבית. כלומר, אנשים שונים יכולים לתת משמעויות שונות או פירושים שונים לאותה המילה לפי תפיסת עולמם או בהתאם לצרכיהם המשתנים כתלות בזמן או בסיטואציה. בתהליך ההמשגה אנשים/ארגונים/מוסדות נוטים לנחס לעצמם "אמירות אמת" או לטעון כי מדובר בהגדרות עליהן אין עוררין ולכן חשוב להיות זהיר וביקורתי כלפי עצמך או כלפי העומד מולך ולהבחין בין "מילה" ל"מושג". אי אבחנה זו עלול הוביל לוויכוחי סרק ול"שיח חרשים" חסר תוחלת. עלינו להיות מסוגלים לנמק לעצמנו מדוע אנו מתנסחים או בוחרים בהגדרה זו או אחרת, מה עומד מאחורי בחירתנו ומאיזו גישה אנו מונעים. עצם מודעותינו לעניין חשובה במיוחד בעת דיון או ויכוח. הבנת מהות הוויכוח תאפשר לזקק את אי ההסכמה המהותית ולהבין האם היא נובעת ממחלוקת ערכית או עובדתית. כאשר ניסחתי או בחרתי בהגדרה מסוימת או "בהנחת יסוד" מסוימת עלי להבין כיצד הדבר משפיע על "מוקד הכוח" הנגזר מאופן תפיסתי את המושג, מה בסיס הרציונל בהגדרה שאימצתי ומהם יחסי הגומלין בין מוקד הכוח לרציונל המובנים בהגדרה. מהי תופעה? תופעה היא התרחשות, מקרה, או מאורע המתחולל בשל גורמים שונים או נסיבות שונות. תופעות יכולות להיגרם גם באופן אקראי אך בדרך כלל תופעות חברתיות או כלכליות נוצרות ומתפתחות בשל נסיבות או גורמים המניעים אותם וזהו סוג התופעות היותר מעניין אותנו בדיון זה.

נבחן ונדגים הבחנות אלו באמצעות המונח "גלובליזציה". כמונח, המילה "גלובליזציה" נגזרת מהמילה הלועזית "Global" כלומר "עולמי". זהו המונח, ההמשגה כבר נתונה לפרשנות ולהגדרות שונות. למשל, ניתן להמשיג "גלובליזציה" כתהליך הרחבת והאצת קשרי גומלין בין אנשים וארצות. זוהי הגדרה "רזה" יחסית המדגישה את תהליך ההרחבה וההאצה של קשרי הגומלין בין האנשים כאינדיבידואליים ובין הארצות. הגדרה זו תתמוך בכל התופעות הנגזרות מתהליך זה כגון הרחבת הסחר הבינלאומי, שיתופי מידע בקנה מידה בינלאומי, מהירות הפצת המידע והסחורות וכדומה. הגדרה רחבה יותר, "גלובליזציה" – תהליך הרחבת והעמקת התלות ההדדית בין תרבויות, אוכלוסיות והכלכלות על פני כדור הארץ. הגדרה רחבה זו כבר משרתת ומכוונת לתיאור תופעות המושפעות מהתלות ההדדית בין האוכלוסיות והתרבויות השונות ויכולה לסייע בתיאור תופעות כגון הגירה, השפעת הגלובליזציה על תחום התעסוקה, השפעה על תהליכי הייצור, התייעלות כלכלית על חשבון "החלש" וכדומה.

שאלה 2 : הצגת היצירות שבחרתי לנתח

בחרתי לנתח את ספרו של יובל נח הררי (2018) 21 מחשבות על המאה ה-21, ואת ספרו של נדב אייל (2018) המרד נגד הגלובליזציה. שני הספרים מתיימרים לעסוק בניתוח רלוונטי ועכשווי של תופעות חברתיות, כלכליות ופוליטיות בהווה הגלובלי. ספרו של נדב אייל עוסק בנושא הגלובליזציה והשלכותיו באופן ישיר בעוד שספרו של יובל הררי דן בנושא זה באופן עקיף אך לשני הספרים קיים מכנה משותף. שני הסופרים בוחנים את התופעות אותן הם בוחרים לתאר מזווית ראייתם האישית ומביאים דוגמאות תומכות רבות לביסוס טענותיהם. הסופרים מאמצים גישה פלורליסטית ומתארים מציאות מורכבת ובעייתית הדורשת "תיקון" הכרחי ו"דחוף" על בסיס ערכי וצודק לצמצום פערים חברתיים שאם לא ימומש החברה האנושית תשלם על כך מחיר כבד ביותר. הם אף מתיימרים להציע רעיונות וכיוונים לתיקון המצב וטוענים כי על האנושות להמציא "סיפור חדש". בשאלה זו אסקור באופן השוואתי את הספרים ואתמקד יותר באופן שבו הררי מציג ומבסס את טיעונו ובסגנון הכתיבה שלו. בשאלות הבאות אדון ואתייחס לספרו של נדב אייל ואחזור שוב לספרו של הררי בשאלה האחרונה.

כאמור, שני הספרים עוסקים בניתוח מצבנו בהווה מבחינה חברתית, כלכלית ופוליטית ובזיהוי הגורמים והתהליכים שהביאו למצב הקיים. הטיעונים והתובנות המוצגים בספרים מתיימרים להתבסס על ניתוח אירועים ותופעות מכוננים-היסטוריים ואקטואליים. הבדל בולט בין שני הספרים הוא שאייל זהיר יותר בניסיון לחיזוי העתיד או חיזוי המגמות והתהליכים הצפויים להתפתח בעתיד בחברה האנושית. ניסיונו של אייל להבין ולנתח את ההווה המורכב הוא אתגר מספק, איתו הוא מנסה להתמודד בספרו באמצעות חקירת תופעות הגלובליזציה על צדדיה החיוביים והשליליים. אייל מבסס את טיעונו על בסיס עבודה עיתונאית רחבת היקף המשולבת בסיורים ובראיונות שטח ועל ניתוח אירועים היסטוריים בעלי מכניזם משותף לתופעות ואירועים בהווה. למשל, תופעת הניצול הקולוניאלי הישן בהשוואה לשיטות הניצול היום שהן תוצר תהליך הגלובליזציה. לעומתו הררי הטוען ומדגיש כי ספרו דן בהווה, נוטה לעיסוק יתר בעתידנות ובזיהוי מגמות מתפתחות. "הספר הזה מתמקד בהווה ובסוגיות מידיות יותר. מה קורה כאן ועכשיו? מהם האתגרים הגדולים של השנים הקרובות?" (הררי, 11)

לראייתי, קיימת בעיה אינהרנטית נוספת המלווה את כתיבתו של הררי והיא שיטתו להסיק מסקנות על בסיס עובדות והנחות מוצא ספקולטיביות ולא מבוססות. אסטרטגיה מכוונת מטרה זו מאפשרת להררי לסלול את דרכו אל היעד. נראה כי הררי חושב ומנתח בשיטת "Top-down" ומובל מהמסקנה עליה החליט מראש אל הסיבות, הגורמים והנחות המוצא.

לאחר שאסף די סיבות וגורמים התומכים ומשרתים את מסקנתו הבלתי נמנעת הוא דואג להנגיש את החומר לקורא בסדר הלוגי המובנה של גורמים, סיבות, תוצאות ומסקנות. טכניקה זו גורמת לו במקרה זה להסטה ולחוסר איזון בבחירת ובהגדרת הנחות המוצא, המושגים ותנאי הסביבה בהם הוא בוחר להשתמש כדי להשיג את מטרתו. דוגמה בולטת לכך היא עמדתו ומשנתו המתאר את הפחד מהשתלטות הטכנולוגיה על האנושות. הררי לוקח על עצמו את תפקיד הנביא, העומד בשער ומזהיר בפני קריסת המערכת החברתית והכלכלית ובפני העתיד העגום הצפוי לנו אם לא נתעשת ונשנה את דרכינו הנלוזות. הררי מציג את ההתפתחות הטכנולוגית המואצת כאיום על החברה ומזהיר אותנו בעיקר בפני הבינה המלאכותית שעומדת לפצח את מערכת ההפעלה האנושית שתוביל להשתלטות המכונות והאלגוריתם (המסוגלות ללמוד בכוחות עצמן) על החברה האנושית. עלינו לחשוש גם מהתפתחות הביו טכנולוגיה ומהפכת המידע.

טיעוניו של הררי בכל בקשור לעתיד הטכנולוגיה וכיוון התפתחותה אינם מנומקים ומתבססים על ספקולציות והנחות אישיות. אל לנו להתפלא על המסקנה הבלתי נמנעת בסוף הניתוח החוזרת שוב ושוב כי "אם תהליך זה ימשיך ויאץ, הוא עלול להביא לקריסתה של הדמוקרטיה הליברלית ולעלייתן של דיקטטורות דיגיטליות" (עמ' 54) כאשר הנחת המוצא הבסיסית היא כי "בקרוב מקור הסמכות יועבר מאנשים לאלגוריתמים" או "בקרוב, אלגוריתמים ממוחשבים יוכלו לתת לכם עצות טובות יותר מהלב שלכם" (עמ' 58, 59). כאמור, ה"הנחות" אותן הררי מייחס למציאות או ל"אמת" אינן מבוססות או מנומקות מדעית ועליהן בונה הררי את כל משנתו. המילה "בקרוב" גם נוטה לחזור כמילה הפותחת לפני כל איום כדי להבהיר שמדובר באיום ממשי וקרוב. על מנת "לרכך" את טענותיו ומסקנותיו הררי טורח להזכיר לנו הקוראים מידי פעם כי "כמובן שכל אלו הן רק השערות" (עמ' 45) ונוטה לשימוש יתר במילים "עלול" ועשויי" אך אין הדבר פוגע או משפיע על מסקנותיו המתבקשות או על המסר הכללי שהוא מנסה לצייר ולהעביר לקורא. נשאלת השאלה, האם טענותיו ומסקנותיו של הררי עומדים בסטנדרט כלשהו של חשיבה מדעית או כתיבה מדעית? על פי עקרון האימות וההפרכה של פופר התשובה היא כמובן שלילית. ההיגדים של הררי אינם מדויקים, שלא לומר עמומים ואינם ניתנים לאימות או להפרכה. תחזיותיו אינן מתבססות על מודלים או חוקים והן ספקולטיביות ביותר. למרות זאת הררי מצליח בכישרון הכתיבה שלו לצייר תמונה כי תחזיותיו השחורות לגבי "יום הדין" הן אמינות, מנומקות ומתבססות על עובדות ההווה ולקחי העבר ואם לא נפעל לתיקון המצב תסריטי האימים שלו עלולים להתממש "בקרוב".

שאלה 3 : המשגת הגלובליזציה בספרו של נדב אייל

אייל טוען כי הגדרת מושג "הגלובליזציה" היא פשוטה. "בבסיסה, גלובליזציה היא התחזקות דרמטית של קשרי גומלין בין לאומיים". מייד לאחר מכן הוא מאמץ הגדרה רחבה יותר על בסיס הגדרתו של דייוויד הלד והיא "הרחבה, האצה והעמקה של קשרי גומלין ויחסים חברתיים בין מדינות, תרבויות ואינדיבידואלים" (עמ' 33). הגדרה זו עונה היטב לצרכיו של אייל בבואו לתאר את שלל המקרים והדוגמאות באמצעותם הוא מציג ומנתח את תופעת הגלובליזציה על צדדיה החיוביים והשליליים ואת תגובת הנגד, המרד, של המתנגדים לתהליך. **אייל מכיר ביתרונותיה של הגלובליזציה ותרומתה לכלל האנושות ואף תומך בה ומצדד בה אך במקביל מנסה להצביע כשליה וחסרונותיה ואף מציע מגוון רעיונות רחב והצעות לתיקונה המתחייב.** "אין מודל מצליח אחר לבד מגלובליזציה בעולם עם רוב דמוקרטי ליברלי" (עמ' 339). אייל מכיר בעובדה כי הנרטיב התומך בעולם קר ויעיל של היצע וביקוש, כלכלה חופשית בסגנון ה"יד הנעלמה" של אדם סמית' בעייתו בשל הניצול המחפיר של הקהילות החלשות ואילו הנרטיב המפאר את שבחי הגלובליזציה והטוען כי הגלובליזציה טובה ומטיבה עם כולם ורוד מידי ואינו ריאלי. לתפיסתו עלינו כחברה למצוא נרטיב חדש שטרם השכלנו לפתח ובאמצעותו לגייס את המיינסטרים לתמיכה ולבניית כוח פוליטי שיוכל להוביל וליישם את התיקונים הנדרשים.

הגישה המשמשת את אייל בניתוח תהליכי הגלובליזציה, הצלחותיה וכשליה והצעותיו לתיקון היא הגישה הפלורליסטית. כאשר בוחנים את מגוון הצעותיו המעידות על תפיסתו וגישתו ניתן לראות כי אייל מצביע על הצורך בתיקונים וברפורמות המשלב ריבוי נושאים מהתחום הכלכלי, החברתי, הממסדי והשלטוני על בסיס שיתופי פעולה, אידיאות וערכים. אייל מאמין כי בעיות גלובליות מחייבות פתרון גלובלי. לא ניתן לפתור את בעיות הגלובליזציה ללא שיתוף פעולה גלובלי ובינלאומי המבוסס על ערכים משותפים ואינטרסים לגיטימיים. אייל תומך ומעודד יצירת שותפות בין אנשים ומאמין כי זו הדרך להשיג את הכוח הפוליטי לביצוע השינוי והתיקון. נבחן כמה דוגמאות מהצעותיו המעידות על תפיסתו וגישתו.

אייל טוען כי "נדרשים שינויים דחופים בגופים הפוליטיים הבינלאומיים שמנהלים הלכה למעשה חלק נרחב מהפעולה הגלובלית" (עמ' 334). באמירה זו אייל מציע לבצע בדחיפות **רפורמות בגופי הפיקוח הבינלאומיים** במטרה לאזן ולייצג נאמנה את האינטרסים של המדינות העניות והחלשות כדוגמת המדינות באפריקה ודרום אמריקה. **המשבר בתחום הקיימות** (אקולוגיה ואיכות סביבה), אייל מציע להקים מנגנוני פיקוח בינלאומיים מתואמים ובעלי יכולת אכיפה כנגד מדינות מזהמות ומפרות הסכמים (עמ' 335).

אייל טוען כי נדרשת "רפורמה משמעותית וחשיבה מחדש על תפקידי הפרלמנט האירופאי" זאת לאחר ש"השניא את עצמו על רבים מאזרחיו בשל הבזבזנות שבו, חוסר יעילות והריחוק מהצרכים של האנשים". אייל מבין ומציין כי כל היוזמות הללו לא יוכלו להתממש ללא "הגמון בינלאומי חזק" וכאן הוא קורא לארצות הברית לחזור ולתפוס את מקומה ומעמדה במרכז הבמה הבינלאומי כפי שעשתה לאחר מלחמת העולם השנייה. "בדלנות איננה אלטרנטיבה למעצמת על" (עמ' 336). אייל אינו קורא כמובן לממשלה עולמית בעלת סמכויות על ומשתמש במונח הגמון הנתון למערכת איזונים ובלמים בינלאומית.

בנושא בעיית ההגירה אייל קורא להגברת מעורבותה של הקהילה הבינלאומית בפתרון סכסוכים פנימיים או מלחמות אזרחים ומציין את סוריה כדוגמה. **שוב אנו רואים קריאה לשיתוף פעולה בינלאומי המבוסס על אמונה בעוצמתם של אנשים וביכולתם להתארגן להשגת מטרה משותפת המבוססת על אינטרסים משותפים וערכים משותפים.** עוד בנושא ההגירה אייל טוען כי על המדינות הקולטות "לאמץ נרטיבים של הגירה" ומציין את קנדה וארצות הברית כדוגמה חיובית. אנו רואים **תפיסה פלורליסטית התומכת בקבלת האחר ובריבוי תרבויות.** בנושא המשבר הדמוגרפי העולמי אייל טוען כי הפתרון צריך להיות משולב ברפורמות בשוק העבודה, "הגדלת זמן הפנאי המשפחתי על חשבון שעות עבודה יכולים להרחיב שוב משפחות ברחבי העולם" (עמ' 335). אייל אינו מתעלם מהתחום הכלכלי וגם כאן הוא מציע מגוון הצעות רחב כגון, הגדלת השקעותיה של ארצות הברית במוסדות הבינלאומיים, קרן המטבע והבנק הבינלאומי "כדי להביא לתנופה מחודשת של שגשוג". הוא מבקר את הפוליטיקאים על מדיניותם כלפי מדינות שנפגעו קשות מהמשבר הכלכלי (יוון ומצרים כדוגמה) ומצביע על "מימד של ענישה". מציע לתקן את כללי הסחר הבינלאומי שלטענתו אינם הוגנים וטוען כי צריך לכפות את פתיחתם של "השווקים החזקים למדינות החלשות הנואשות לייצא סחורות פשוטות ולעיתים חקלאיות" (עמ' 334). בנושא ההגירה שהוזכר קודם אייל מציע למדינות החזקות "להשקיע השקעות ענק בארצות מהם יוצאים המהגרים" ובתחום בעיית התעסוקה אייל מציע "שכר בסיסי אוניברסלי" ללא קשר אם הם מועסקים או מובטלים. אייל אינו נגד הקפיטליזם כמודל הכלכלי המוצלח ביותר לעידוד תחרות בשוק חופשי המוביל לצמיחה ושגשוג אך טוען כי **נדרש בקרה ורגולציה ממשלתית ומוסדית למניעת פערים חברתיים וניצול יתר.**

לסיכום, יחסו של המחבר לתופעת הגלובליזציה חיובי ואוהד. הוא מאמין בדרכה ובתועלתה לאנושות ואינו רואה כל פתרון אחר אלטרנטיבי. במקביל הוא מודע היטב גם לצדדיה האפלים של הגלובליזציה אותם הוא מציע לתקן בדחיפות ומהיסוד. הצעותיו לתיקון מגוונות ומונעות מגישתו הפלורליסטית. הוא מכיר בכך שהפתרון לשלל הבעיות המורכבות שהוא מתאר צריך להיות רחב ומקיף והוא מעודד שיתופי פעולה על בסיס ערכי ואינטרסים משותפים.

בנושאים הכלכליים הוא מציע ומשווק רעיונות התואמים את שיטת הכלכלה הקיינסיאנית התומכת בשוק חופשי וקפיטליסטי אך השרוי תחת בקרה והתערבות ממשלתית שתפקידה לצמצם פערים חברתיים, אי שיוון קיצוני וניצול יתר של החלש ובנושאים החברתיים והממסדיים אייל תומך במודל הליברלי הדמוקרטי, בנאורות ובקידמה, במניעת ריכוזיות ובהחזרת הכוח הפוליטי, האמון והשליטה למוסדות השלטון.

שאלה 4 : ניתוח ביקורות על ספרו של נדב אייל

ביקורת של שלי יחימוביץ' 08.06.18, "ידיעות אחרונות", מוסף "7 לילות".

"ספרו של נדב אייל אינו מבקש מהפכה אלא תיקון עמוק. באופן סוחף, הוא מצליח להנגיש ולהאניש תופעות כלכליות, תרבותיות ומוסריות מורכבות, ומסביר למה הגלובליזציה היא דווקא כר להגשמת חלומות" כותבת יחימוביץ' בפתח דבריה.

יחימוביץ' מחבקת ומאמצת את גישתו הפלורליסטית סוציאל-דמוקרטית של אייל ולכן ה"ביקורת" שלה היא פחות "ביקורת" ויותר הבעת תמיכה והזדהות עם סגנון כתיבתו "המרתקת". לאורך כתיבתה היא חוזרת ומהדהדת את טיעונו של אייל המוצגים בספר. "לא תמיד הסכמתי עם הסיפור שלו, אבל יש לו חתיכת סיפור, והוא יודע לספר אותו" כותבת יחימוביץ'. חבל שיחימוביץ' אינה טורחת לציין היכן היא פחות מסכימה עם אייל והיכן נקודות המחלוקת ביניהם. ציון אי ההסכמות היה תורם בוודאי לאמינות הביקורת ולרמת העניין.

"לא מהפכה מבקש אייל, אלא תיקון עמוק". יחימוביץ' תומכת בעקיפין באמירתה זו בתהליך הגלובליזציה ומסכימה כי אין צורך במהפכה או מרד אך מכירה בצורך לתיקון עמוק במטרה להגן על הצד החלש והנפגע. כדוגמה מהספר היא בוחרת לציין ולחזור על סיפורי הזוועה במכרות הקובלט לתעשיית מכשירי הסלולר בקונגו ולבקר את תאוות הבצע של התאגידים ואת האדישות של החברה המערבית לסבל ולעושק הכרוכים בתהליכי הייצור. "גן עדן גיהנומי בשביל תאגידי הענק". "מדהים כמה מעט בני המערב יודעים על הדרך שבה מוצרי המותרות שלהם נחצבים, מופקים, מיוצרים ומובלים", כותב אייל בסוף הספר - **והוא צודק, כמוכן**. הרי לו היינו פוערים את עצמנו לכאב ולניצול שמאכילים, מלבישים, מבדרים ומשרתים אותנו, היינו יוצאים מדעתנו. כיף לחיות בהכחשה". אנו יכולים לזהות את עמדתה וגישתה של יחימוביץ' מעצם בחירתה בדוגמאות ובנושאים אותם היא בוחרת להבליט ומסגנון כתיבתה המלטף והאוהד. בהתייחסותה לקשר שעושה אייל בספרו בין העבר להווה היא מציינת את הדמיון בין הקולוניאליזם הישן ובין הגלובליזציה של היום. הניצול הקולוניאלי, שהתבסס על סחר עבדים וסחורות, דומה במהותו לניצול המתרחש כיום בחסות הגלובליזציה המאפשרת מעבר מהיר של סחורות וניצול כוח עבודה זול.

עוד "אבחנה מעניינת של הכותב" אליה מתייחסת יחימוביץ היא ההשתאות מהעובדה שלמרות ודווקא כאשר סחורות ורעיונות זורמים בכוח הכלכלה הפיננסית ממקום למקום ללא מגבלות של זמן ומקום שערי המדינות נסגרים בפני המהגרים. יחימוביץ מסכימה עם אייל כי הגורמים לכך הם פחדים וגזענות המלובים על ידי פוליטיקאים פופוליסטים התומכים בבדלנות ובלאומיות.

יחימוביץ ממשיכה לתמוך בעקיפין בדוגמאות וברעיונות נוספים של אייל ומתמקדת בעיקר בעוולות החברה, בניצול החלש ובאי הצדק בעולם ובצורך ובמחויבותנו לפעול לתיקון המצב. היא מרבה לצטט מספרו ובעיקר מביעה את הסכמתה גם אם במשתמע ולא במישרין, בדבר הצורך בהגברת המעורבות הממשלתית, הפיקוח והרגולציה, לקיחת אחריות חברתית והצורך בשיתוף פעולה במטרה להילחם בעבור הרעיונות, הערכים ושימור הדמוקרטיה.

ביקורת של דני גוטוויין, 25.07.18, "הצל השמרני של המחאה החברתית" עיתון הארץ

ביקורת פחות אוהדת של גוטוויין, המאמצת גישה מרקסיסטית השונה מגישתו הפלורליסטית של אייל. בביקורתו תוקף גוטוויין את דעותיו של אייל וטוען כבר בפתיחת דבריו כי הספר "משרת את הסדר הניאו-ליברלי באמצעות ברירה מוטה של עובדות ופרשנות מטעה שלהם". ניכר בבירור כי גוטוויין מתנגד בתוקף לסדר הקיים שהוא מכנה "הסדר הניאו-ליברלי" הנתמך על ידי אייל. מהו אותו סדר ניאו-ליברלי? בקורס "גישות ואסכולות" נלמד כי הניאו-ליברליזם היא אג'נדה פוליטית שצמחה בסוף שנות ה-70 של המאה-20 מתוך תאוריית ה Public Choice המתאפיינת בצמצום המעורבות הממשלתית הנתמכת במדיניות כלכלית המקדמת צעדי הפרטה וצמצום רגולציה. במטרה לצמצם את המעורבות הממשלתית הופכת המדינה להיות שחקן מרכזי ומוביל בתהליך ההפרטה. תהליכי צמצום המעורבות הממשלתית וצמצום הרגולציה מובילים לשוק חופשי קפיטליסטי יעיל אך גם לשוק הנותן יתרון לשחקנים החזקים על חשבון החלשים ולהגדלת הפערים ואי השוויון בחברה. בישראל, מפלגת הליכוד מזוהה בציבור עם תמיכה במדיניות זו ובעיקר העומד בראשה היום, בנימין נתניהו.

הוויכוח בין גוטוויין לאייל בנושא זה הוא מהותי על המיקום הנכון "הצודק" במנעד שבין האידיאולוגיה הקפיטליסטית לאידיאולוגיה הסוציאליסטית. האם אנו בעד מדינה קפיטליסטית עם מינימום התערבות ממשלתית ורגולציה או שאנו בעד מדינה סוציאליסטית שבה המדינה מתערבת בכלכלה באמצעות רגולציה ומיסוי ככלי לחלוקה "צודקת" יותר של המשאבים? בוויכוח שורשי ומהותי זה אייל נוטה למקם את עצמו במרכז השמאל הליברלי המאמין בכלכלה חופשית על פי המודל הקיינסיאני כפי שתוארת קודם לכן.

גם בקרב התומכים במודל הקיינסיאני קיים ויכוח לגבי המינון, האופי ושיעור ההתערבות הממשלתית הרצוי. גוטוויין, לעומת זאת, ממקם עצמו משמעותית "שמאלה" לאייל וטוען בעד הגברת הרגולציה ומעורבות ממשלתית המקדמת מדינת רווחה סוציאלית. עוצמת ה"תיקון" הנדרש לשיטתו של אייל בנושא הכלכלי והדרך להשגתו אינה מספקת את גוטוויין ועל כך הוא מבקר אותו שוב ושוב ואף טוען כי אייל תומך ומבסס בכתיבתו את הסדר הקיים. לדעתו של גוטוויין עוצמת התיקון צריכה להיות חריפה יותר, ברורה יותר ואקטיבית יותר. גוטוויין כתומך מובהק במדינת רווחה במובן הסוציאליסטי טוען כי כדי להשיג את התיקון יש לפרוץ את הנחות הסדר הקיים הניאו-ליברלי. לא ניתן לבצע את התיקון באופן "ביקורתי ומדוד". הוא מבקר את אייל על כך שהוא יוצר במכוון "מראית עין של העדר רצון פוליטי לתיקון הגלובליזציה" ועל כך שהוא "מגמד את ערכם של הכוחות הנאבקים לשינוי השיטה הכלכלית-חברתית" במטרה לתמוך בסדר הנצלני הקיים לתפיסתו.

כפי שצוין בפתיחה גוטוויין מאמץ גישה מחקרית שונה מגישתו של אייל ולכן הם חלוקים באופן מהותי בדעותיהם. לגישתו של גוטוויין מאפיינים מרקסיסטיים מובהקים. כמרקסיסט הוא ביקורתי מאוד כלפי הסדר הקיים ואף קורא בעקיפין למהפכה בכך שמעביר ביקורת חריפה על מתינותו של אייל בהצעתו לתיקון. דרך חשיבתו וניתוחו של גוטוויין את המציאות מתמקדת בעיקר בהיבט הכלכלי החומרי. בניגוד לגישתו של אייל המנתחת את המציאות תוך הכרה בריבוי מוקדי השפעה וכוח. לתפיסתו של גוטוויין אי הצדק והשוויון בחברה כתוצר של הגלובליזציה נובע אך ורק מהקפיטליזם המקודש על ידי הסדר הניאו-ליברלי. **לגישתו, הגלובליזציה האיצה את התהליך הניצול בגלל היעילות הכלכלית הקפיטליסטית והתיקון צריך לעשות באמצעים כלכליים.** הגברת מעורבות ממשלתית, הגברת הרגולציה, צמצום הפרטה וקידום מדינת רווחה. "כך מצמצם אייל את תפקיד מדינת הרווחה כאמצעי לעיצוב צודק ויעיל יותר של הכלכלה והחברה". גוטוויין מציין לחיוב את **הכלכלן היווני** וארופאקיס "שתוכניתו לפתרון משבר החוב היווני נגזרה מתפיסה כוללת לתיקון כשלי הגלובליזציה" ושהודיע ברוחו של מרקס כי "כדי לשמור על רלוונטיות, על חשיבה ביקורתית להפוך לפעולה פוליטית ישירה"

גוטוויין מתנגד לסדר הקיים ומאמין כי הוא אינו טבעי ואינו צודק וכי ניתן וצריך לגייס כוח פוליטי כדי לתקן אותו. ניתן למצוא דמיון רב באופן חשיבתו לתורה המרקסיסטית הקלאסית האומרת כי לכל מה שיש היסטוריה יש בסיס אנושי ולכן הוא לא טבעי (להבדיל מחוקי הטבע) ולכן ניתן למרוד בו ולנצח אותו. הכוח, שנוצר בחברה הקפיטליסטית, הוא יציב וחזק היות ואינו נתפס ככוח פוליטי. הנרטיב הקפיטליסטי דואג לשווק את הסדר וכוח הקפיטליסטי כטבעי ("כוחות השוק" על פי התאוריה של אדם סמית') או כמקובל במסגרת חירות הפרט. מרקס ביקר את האידיאולוגיה הזו וקרא לה "תודעה כוזבת" וטען כי ניתן להתמודד איתה ולתקן אותה. גוטוויין תומך במשתמע ב"תוכנית פעולה" המתיישבת עם

הגישה המרקסיסטית ומבקר את אייל על כך שחושב שניתן להתמודד עם כשלי הגלובליזציה באמצעות "סיפור אחר" או "שיחה". "וככאלה הם תחליף כוזב למדיניות היחידה שיכולה להביס את הפונדמנטליזם ... עצירת ההפרטה ... כינון מדינת רווחה וכד". את הצעתו של אייל למצוא נרטיב חדש מכנה גוטוויין "טקס היטהרות המעקר את הרצון הפוליטי לשינוי חברתי, כלומר לכינון מדינת רווחה". מהי אותה "תוכנית פעולה" או "מדיניות יחידה" להשגת היעד של מדינת הרווחה הנכספת גוטוויין אינו מפרט, אך ניכר בבירור כי אין הוא מאמין בשיטות המורכבות והפלורליסטיות של אייל והוא אף מאשים אותו כי הוא מעקר במכוון כל יכולת או רצון לפעולה אפקטיבית לתיקון המצב. גוטוויין בגישתו נוטה לרדוקציוניזם בהשוואה לאייל וקורא לתוכנית פעולה אקטיבית וברורה המבוססת על מרידה בסדר הקיים וברפורמה כלכלית לכינון מדינת רווחה סוציאלית.

שאלה 5 : אימוץ גישה מחקרית שונה. הצעת שינויים בספרו של הררי על פי

הגישה המרקסיסטית

האתגר הפוליטי

הררי טוען כי נדרש שיתוף פעולה גלובלי כדי להתמודד עם האיום על ערכי היסוד של החירות והשוויון אולם ההבדלים הלאומיים, הדתיים והתרבותיים מפצלים את המין האנושי ומקשים על שיתוף פעולה (עמ' 90). האיומים הגדולים הם סכנת המלחמה הגרעינית, משבר שינוי האקלים, טכנולוגיות משבשות עולם כגון בינה מלאכותית וביו הנדסה. לדעתו נדרש כי השיח הפוליטי בתוך המדינות ייתן משקל רב יותר לבעיות ואינטרסים כלל עולמיים תחת ההסכמה על ניסוח חזון משותף. הדוגמה בה הוא משתמש היא המשבר הפוקד את האיחוד האירופאי שנבנה על בסיס ערכים ליברליים גלובליים שעומד לטענתו על סף התפרקות. הררי מדגיש את בסיס הערכים המשותף של מדינות האיחוד ואת החזון המשותף כגורם מאחד ואת העוצמה אותה ניתן להשיג משיתוף הפעולה בין כל המדינות החברות. **אולם המציאות מוכיחה שוב ושוב כי לערכים ולחזון אין כל ערך ככוח פוליטי או כדבק מאחד. אם נמשיך לנתח את המשבר הפוקד את האיחוד האירופי נבין כי גורמי המשבר נעוצים באינטרסים כלכליים בלבד וכי הפתרון צריך להיות הרבה יותר פשוט וישים ולהתמקד במישור הכלכלי.** האירופאים השכילו להבין אחרי מלחמת העולם השנייה כי האויב הכי גדול שלהם הוא הם עצמם במלחמותיהם הפנימיות. פתרון סכסוכים באמצעות מלחמות מאוד יקר ואינו משתלם כלכלית. היעד העיקרי שלהם הוא סגסוג ופריחה כלכלית ולצורך כך הם השכילו להתאחד וסיגלו מדיניות התומכת ביעד זה. **נבחן שלוש דוגמאות המוכיחות טענה זו.**

מדיניות האיחוד האירופי כלפי ישראל וכלפי מדינות ערב. לישראל ולאיחוד בסיס ערכים משותף ולמרות זאת יחסי האיחוד כלפי ישראל צוננים ומפלים במיוחד. לעומת זאת יחס האיחוד כלפי שכנותינו הערביות כדוגמת מצרים וירדן או תורכיה הרבה יותר אוהד ומקדם שיתופי פעולה כגון סחר והשקעה במחקר ובתשתיות. נשאלת השאלה מדוע? התשובה פשוטה מאוד. אינטרסים כלכליים. השוק הישראלי קטן מאוד בהשוואה לשוק ולפוטנציאל הכלכלי של השוק הערבי והדבר מוביל לכך שהאיחוד נוטה לשכוח את בסיס הערכים המשותף בשל האינטרס הכלכלי הטהור.

מדיניות האיחוד כלפי הסכם הגרעין עם אירן. האיחוד גאה בהסכם הגרעין אותו השיג והוא תומך נלהב בהמשכו למרות נסיגתה של ארצות הברית מההסכם. אירן, מדינה טוטליטרית ותומכת טרור המאיימת על שלום העולם כולו והיכולה להוביל למלחמה גרעינית אינה תואמת את בסיס הערכים של האיחוד ואת חזונו המבקש להבטיח יציבות, שגשוג ושלוש. גם כאן מדיניות האיחוד נגזרת מאינטרסים כלכליים טהורים בלבד. פוטנציאל ההשקעות בשוק האירני במיוחד מצדה של גרמניה, אחת המדינות החזקות והמשפיעות ביותר בארגון גדול במיוחד. החלופה של שימוש בכוח צבאי בה עלול להיות מעורב כוח נאט"ו יקר מאוד ואינו משרת את האינטרס הכלכלי של האיחוד.

המשבר הכלכלי של יוון. יוון מדינה החברה באיחוד נקלעה למשבר כלכלי חמור המאיים על הישרדותה הכלכלית. השיקולים והמדיניות לניהול המשבר על ידי האיחוד בהובלת גרמניה נבע משיקולים כלכליים טהורים ולא היה שום מקום לשיקולי סולידריות, בסיס ערכים משותף, הומניות או חזון משותף. גרמניה הסכימה להסכמי החילוץ ולמתן כספי סיוע ליוון רק בגלל ההבנה שקריסתה הכלכלית של יוון תוביל כאפקט דומינו לקריסה של כלל המדינות החברות באיחוד ולקריסתה שלה. גרמניה הוכיחה לעולם את המובן מאליו. בעל הממון הוא בעל הכוח וההשפעה. לצורך מתן כספי הסיוע האיחוד הוריד את הממשלה היוונית והחברה היוונית כולה על ברכיה ואילץ אותה להסכים לתנאי הסכם החילוץ המאלצים אותה לביצוע רפורמות כלכליות ומדיניות צנע חריפה במיוחד עד שנת 2060. ליוון כמדינה הסובלת ממשבר כלכלי חמור ויכולת טכנולוגי חלשה ונמוכה במיוחד לא נותרה כל ברירה אלא להיכנע לתנאי ההסכם. יתרה מכך, גרמניה לא נכונה בשום אופן להסכים לצמצום ומחיקת חובות כדי להעניש את יוון על מחדליה וחשוב מכך, כדי לסמן לכל מדינה החברה באיחוד כי כך יעשה לכל מדינה שאינה יודעת להתנהל כלכלית. **הדוגמאות אותן סקרנו (והברקזיט כהוכחה נוספת אותה לא ננתח כאן) מוכיחות ומבססות את הטענה השונה מעמדתנו של הררי ש"סיפור חדש", ערכים, חזון ושיתופי פעולה הם רק צבע או קישוט. הבסיס להמשך שגשוגה ואיחודה של אירופה הוא כלכלה יציבה וחזקה אותה צריך להשכיל לשמר באמצעות אינטרסים כלכליים משותפים.**

שוק העבודה, התודעה וזכות הבחירה החופשית

"המשבר הצפוי בשוק העבודה" (עמ' 46). הררי טוען לאובדן משרות צפוי כתוצאה מהשתלטות המכוונות המסוגלות ללמוד בזכות עצמן, להתעלות על בני האדם ולהבין את הנפש שלו. לתאוריה זו אין כל אחיזה המציאות. האדם עצמו יוצר ביקוש וצריכה למוצרים במחסור בהתאם למצבו הכלכלי והחומרי. ממוצרי מזון בסיסיים ועד מוצרי איכות יוקרתיים. הביקוש והצריכה בשוק נגזרים מיכולותיו הכלכליות של האדם התלויים באופן ישיר בפרנסתו. ביקוש יוצר היצע עד הגעת המערכת למצב שיווי משקל. כל ניסיון לערער על עובדה בסיסית זו באמצעות הכנסת משתנים נוספים מורכבים כגון נפש האדם כמוה לפזר מסך עשן על מנת להטעות ולהוליך שולל.

זכות הבחירה. "לבני האדם אין רצון חופשי" (עמ' 295). טענה זו נכונה לחלוטין אך מסיבות אחרות לגמרי מאלו המוצגות על ידי הררי. לטענתו הבחירות שלנו "הן תוצר של מיליארדי נוירונים המחליפים ביניהם אותות ... המוכתבים על ידי אלגוריתמים ביוכימיים". זוהי בריחה מהאמת או אי הבנה מוחלטת של המציאות. זכות הבחירה החופשית היא אכן אשליה שכן כל בחירותינו האישיות או המקצועיות נעשות ומוכוונות על ידי מצבנו הכלכלי והחומרי אם ביודעין או שלא ביודעין. הדבר נכון גם ברמה המדינתית או המוסדית. הבסיס לכל החלטת ממשלה או מנהל נגזר ממצבה הכלכלי של המדינה או המוסד בהתאמה.

הדוגמאות לכך רבות ובשל קוצר היריעה אסתפק באלו שכבר הובאו קודם היכולות להוכיח גם טענה זו. הררי בוחר להתחמק מאמת פשוטה זו בסיפורים מורכבים על כימיה וביולוגיה של המוח. כדי לסבך ולערפל עוד את התמונה הררי בוחר לספר סיפורי אימה על אליטות דיגיטליות הנשלטות על ידי אלגוריתמים חכמים בעלי יכולת למידה עצמית. כדי לתקן את המצב הוא מציע לנו "להתבונן בסבל" (עמ' 302) כי זהו הדבר "האמיתי ביותר בעולם". הדבר השני שהוא מציע בהקשר זה "להתארגן ולפעול כאשר אתם מבינים את התודעה האנושית" (עמ' 308). כדי להבין את התודעה האנושית הררי מציע לעשות מדיטציה. "אם תצליחו להתבונן בעצמכם באמת למשך נשימה אחת בלבד – תבינו הכל" (עמ' 306). בליל כזה של דברי הבל בדרך כלל מוצעים על ידי אסטרולוגים או גורואים רוחניים שרלטנים. למה מתכוון הררי בהמלצתו לציבור הקוראים באומרו כי עלינו להעמיק בחקר התודעה שלנו? האם כוונתו שנתעמק בכתבי עמנואל קאנט או רנה דקארט או שנהרהר במערה אפלטונית עד לגילוי המציאות האמיתית. הררי אינו מפרש מעבר להבעת סיפוקו האישי מהתהליך המוצלח אותו עבר בזכות קורס הויפאסנה. **כדי לתקן את המצב עלינו להבין כי הפתרון הרבה יותר פשוט.** כל הסיפורים הללו כולל סיפור הליברליזם אינם אלא "תודעה כוזבת" שמטרתה לשרת את בעלי ההון או את הנהנים מהסדר הקיים. הסיפורים הללו משיגים את מטרתם בכך שגורמים בציבור לתחושה כי המצב הקיים הוא "מצב טבעי" כמו חוקי הטבע וכי עלינו

לקבל אותו וכי אין בכוחותינו לשנותו. הררי בהצעותיו המעורפלות והלא ישימות תורם לשימור המצב הקיים. השינוי האמיתי יבוא רק שנשכיל להבין זאת ולבצע את המהפכה המתבקשת. הכוח נמצא בכלכלה ומשם צריך לבצע את הרפורמה המתבקשת.

רשימת מקורות

1. יובל נח הררי (2018), 21 מחשבות על המאה ה-21, כנרת, דביר.
2. נדב אייל (2018), המרד נגד הגלובליזציה, ראשון לציון, ידיעות אחרונות, ספרי חמד.